

ARTICULUS V.

DE UNITATE DEI, EJUSQUE BONITATE COMPONENTA
CUM PERMISSIONE MALORUM.

65. In prima hujus articuli quaestione directe aggredimur omnes polytheistas, qui miram ad modum Deorum multitudinem commenti sunt. Porro turpissimum hunc errorem non ex consensu communi (1), verum ex indubiis rationis principiis convellemus, unde appareat manifestae impudentiae reos fuisse polytheistas (2).

(1) Fatendum enim est consensum communem, licet non uniformem nec in rationali natura fundatum, pro polytheismo extitisse: sed cum consensus per se non sit regula veritatis, et vox naturae rationalis semper illi opposita fuerit (polytheistae enim in casibus inopinatis non Jovem, aut Deos plurimos, sed Deum simpliciter invocabant, quod Tertullianus *testimonium animae naturaliter Christianae* appellat), difficultas ex hoc desumpta nullius foret ponderis.

(2) Qui ex consensu populorum unitatem numericam divinae naturae, sive unum Deum esse, evincere satagunt, id insufficienter aut etiam errore probant. Insufficienter imprimis: nullum enim monumentum historicum adferunt, quò ostendant vel paucas saltem nationes unitatem Dei agnovisse: deinde, neque exclamationes illae, quibus polytheistae in casibus inopinatis Deum simpliciter invocabant; utpote quae raro admodum fiebant, neque sapientiorum philosophorum persuasio quidquam probant; etsi namque philosophi etiam omnes usque ad unum hac in re unanimis fuissent, consensum populorum moraliter universalem, ut patet, nequaquam constituissent. Praeterea persuasio sapientiorum philosophorum ex perfectiori rationis cultura potius, quam ab invincibili naturae propensione dimanasse dicenda est: et aliunde, si invincibilis rationalitatis propensio ad agnoscendam Dei unitatem haberetur, incredibile quin et impossibile foret cognitionem hanc potuisse apud omnes nationes prorsus obliterari; quod certe non accidit circa illas morales veritates, quae communi populorum consensu solent probari. Erronee tandem procedunt, qui id ipsum eruere arbitrati sunt ex eo, quasi nempe polytheistae sub multiplici specie sive diversis typis, quibus suas divinitates exhibebant, non nisi unum supremum ac verum Deum venerarentur. Quid namque magis absonum, quam ideam unius supremi Numinis cum tot absurditatibus polytheismi velle in eadem polytheistarum mente sociari? Num omnia haec, quae de deorum gentilium connubiis, generationibus, certaminibus, vitiis, ac nefandissimis

In altera autem quaestione declarabimus, ostendendo absurditatem doctrinae Manichaeorum de duobus principiis bono nempe et malo, putidum hoc commentum nulla ratione fulciri, sicut vellet Bayle, ab existentia malorum hujus mundi: eorum enim permissio, si rectum de ipsis conceptum habueris, minime pugnat cum bonitate unius Dei.

Porro *unum* duplici potissimum significatione dicitur: 1.º, per *affirmationem*, et indicat determinationem entis per quam constituitur indivisum in se et divisum a quolibet alio, etiam ejusdem specificae naturae; 2.º per *negationem* sive *exclusionem*, et innuit exclusionem consortii cujuslibet, quod sit illi enti quoad entitatem utcumque aequale. De hac postrema unitate seu potius *unicitate* quaeritur, sit ne Deus natura et essentia unicus? Haec autem unitatis acceptio differt ab unitate aggregati, indivisibilitatis physicae et absolutae, de quibus fuit sermo in Ontologia (1), et per eam non solum distinguimus unitatem divinae naturae, ab unitate nuper dicta per

sceleribus feruntur; nec non de divisione imperii in res mundanas, possunt revocari ad mythos et allegoricas poetarum locutiones, quin vulgi mentem de veritate eorum persuasio invaderet? Nonne vulgus juxta hujusmodi persuasiones cultum ac invocationes divinitatum, modumque procedendi in suis actionibus dirigebat? Quod si ita est, divinitates polytheistarum non erant certe typi unius veri Dei.

Insuper, haec sententia manifeste adversatur sacris litteris quae passim numina ethnicorum appellant, falsos deos, daemonum simulacra, eos a vero Deo distinguunt, etc. quin ipsos Israelitas de vera idolatria ac polytheismo, tam sub Aarone quam sub Ieroboamo admissio, coarguunt. Quod autem polytheistae quasi semper numen aliquod caeteris praestantius ac veluti patrem admiserint, id dumtaxat palam facit eos imperfecte ac indirecte, atque aliud prorsus agentes monarchiam Dei tacite subindicasse, habuisseque, si rectam rationem consultuissent sufficiens motivum hanc veritatem inquirendi, atque sine magno labore detegendi. Haec autem confirmantur quoque ex S. Justino (cui suffragantur Tatianus, Clemens Alexandrinus. Eusebius, alique vetustiores Christiane apologistae, ut videre est in notis apud Maranum), qui in opere inscripto: *De Monarchia*, quamvis omnium diligentissime monumenta veterum collegerit, ex his tamen nihil aliud erui posse statuit (§ 1.), quam quod genus humanum universaliter in polytheismum prolapsus, potuerit vel ab ipsis propriis doctoribus et poetis insipientiae et gravissimi erroris coargui. Consuli pariter hac de re possunt libri tres Hermani Wits, quorum titulus *Aegyptiaca*, apud Blasium Ugolini, tom. 1. *Thesauri antiquitatum sacrarum*.

(1) Art. 4. n. 42.

affirmationem, sive sumatur pro generica sive specifica et individuali, verum etiam ab unitate per *negationem* seu *unicitate*, quae tribui solet humanae etiam naturae, generice vel universaliter spectatae, dum negatur vel excluditur specifica hominum differentia pro diversitate regionum vel conditionum, aliarumque accidentalium qualitatum: haec namque *unicitas* non excludit, quin potius supponit partitionem ejusdem naturae inter plura individua, totalitate sui esse *individualis* ac numerici distincta et diversa. Haec partitio naturae, ac proinde distinctio et multiplicitas, haberetur pariter inter entia, quae forent *perfecte similia*: etenim ex eo quod singula eorum totaliter ac *divisim* participarent eandem naturam, tolleretur ab ipsa unitas numerica atque identitas, et constitueretur quid pluribus *divisim* commune, seu universale, id est, *unum aptum inesse multis et praedicari de multis divisim*. Verum hoc de divina natura non tantum in se, sed etiam relate ad tres personas (quas esse in Deo ex revelatione novimus), minime dici potest: singulis enim personis *identice* tribuitur, estque in se *una eademque numero*, excludens quamcumque partitionem, seu pluries etiam ad aequalitatem acceptionem.

PROPOSITIO I.

Unica est tantum nec multiplicabilis divina natura, seu unus est Deus.

66. Probatur 1^o, ex notione entis necessarii. Si plura entia necessaria existerent, eorum non-existentia repugnet; unumquoque enim ita *a se* deberet existere, ut manifeste repugnet illud non existere. Rursum, cum ens necessarium ex sui natura sit independens sibi ad existendum sufficiat, evidenter possibile est quod unum tantum existat, ergo evidenter nulla haberetur repugnantia quod plura non existant; ergo repugnet et non repugnet eorum non-existentia; ergo vel unum tantum est ens necessarium, vel nullum. Enimvero, ut ait Tertullianus (1), *Deus si non unus est, non est; quia dignius credimus non esse, quodcumque non ita fuerit, ut esse debeat*.

Probatur 2^o, ex summa perfectione Dei. Deo nihil melius esse potest; ergo parem habere nequit: summum e-

(1) *Contra Marcionem* Lib. 1. cap. 2.

nim non est cui aliquid adaequatur; si duo essent neutrum summum esset, quia neutrum altero majus esset, et illud quod utroque majus esset, necessario Deus esset; melius siquidem utroque esset, quia melius est non habere parem quam habere; melius est alia omnia intra se quam juxta se habere. Egregie hoc exponit Tertullianus inquit (1): *Quae erit jam conditio ipsius summi magni? Nempe, ut nihil illi adaequetur; id est, ut non sit aliud summum magnum; quia si fuerit, adaequabitur; et si adaequabitur, non erit jam summum magnum, eversa conditione, et ut ita dixerim, lege, quae summo magno nihil sinit adaequari. Ergo unicum sit necesse est, quod fuerit summum magnum, par non habendo, ne non sit summum magnum.*

Probatur 3^o, ex ordine physico hujus mundi. Ordinata rerum omnium dispositio et apta totius mundi per leges stabiles determinatio, sicut existentiam, ita et unitatem supremae causae intelligentis indicat. Si enim plures forent, et tamen in unitatem ordinis et dispositionis convenirent, una ab altera penderet, nec proinde essent independentes: si vero non convenirent, non haberetur ordo. Simili ratione urget Gentiles S. Athanasius: *Siquidem ipse dispositionis ordo, inquit, omniumque partium concursus conspiratio, non multos, sed unum mundi Deum et moderatorem Verbum esse manifeste ostendit. Nam si plures mundo praesent, ordo ille servari non posset, sed omnia confusione plena essent, dum unusquisque omnia ad suum arbitrium traheret, et adversus alium pugnaret.*

67. Opponunt 1^o. Unitas non dicit perfectionem, cujus defectu ens non amplius foret summe perfectum. Nam 1^o, pluralitas entium summe perfectorum importat tantum in singulis carentiam differentiae individualis, seu perfectionis *secundum quid*; summa autem perfectio oritur ex perfectionibus *simpliciter simplicibus*. 2^o. Summa perfectio tollitur a perfectione majore, non vero ab aequali; ergo cum individuatio foret in singulis aequalis, omnia forent summe perfecta.

Resp. *Nego ant.* in sensu propositionis, et ratio desumatur ex prima et secunda probatione. Advertimus porro, cum per hanc pluralitatem tollatur ipse conceptus absolutae necessitatis, quae certe est perfectio *simpliciter sim-*

(1) *Ibidem.*

plex, quod hoc ipso periret summa perfectio, quia periret exigentia infinitatis.

Ad 1^m *probat Dist. maj.* pluralitas importat tantum in singulis carentiam perfectionis *secundum quid*, directe, *trans.* indirecte, *nego*; et absolute negatur minor. Carentia differentiae individualis indirecte tollit naturae unitatem quae in ente necessario est perfectio *simpliciter simplex*: ergo licet in se differentia haec foret tantum perfectio *secundum quid*, nequit ejus defectus supponi. Hinc negavimus absolute minorem; nam summa perfectio requirit aut formaliter aut eminenter omnes posibles perfectiones: in hypothese autem plurium summe perfectorum nullum eorum contineret formaliter id, per quod alia ab ipso distinguerentur, secus non foret ab illis distinctum; neque contineret eminenter; alioquin haberet excellentiorem aliquam prae ceteris perfectionem, ac proinde cetera forent jam minus perfecta.

Ad 2^m. *Dist. ant.* summa perfectio non tollitur ab aequali, si aequalitas cadat in personam, *trans.* si in naturam, *nego*; quia hac suppositione facta, ut patet ex altera probatione, periret summa perfectio. Si vero aequalitas cadat in personas distinctas ejusdem numero naturae, omisimus; quia adversarios non juvat. Scimus quidem ex Fide, tres esse in Deo personas distinctas et aequales, sed aliud est esse personam, aliud esse naturam, et ex eadem Fide novimus, eas esse in una eademque numero divina natura.

Hinc, si quis diceret tres sunt personae divinae summe perfectae et necessariae; ergo possunt esse plura entia summe perfecta et necessaria: *dist. ant.* tres sunt personae in una tamen eademque numero natura, *conc.* in natura distincta, *nego*, et sub hac distinctione *nego conseq.* Urgenti autem: si possunt esse tres personae summe perfectae et necessariae, possunt et naturae; respondebis: si pro ratione personae multiplicaretur natura, *conc.* secus; *nego*: scimus autem ex Fide divinam naturam ratione trium personarum non multiplicari, talemque multiplicationem ab ipsa ratione respui; praesertim cum persona sit tantum modus naturae.

Ex responsis datis colligitur 1^o. Aequum absurdum esse si quis diceret, differentiam inter plura summe perfecta esse tantum numericam; nam etiam haec inferret multiplicationem naturae summe perfectae, quod repugnat.

2^o. Nihil valere paritatem sumptam a contingentibus, quae possunt esse aequae perfecta in eadem specie, et solo numero differre. Nam in contingentibus perfectio limitata, sicut superari aut superare, ita etiam aequalis aliis esse potest: e contra in ente summe perfecto aequalem etiam non posse habere, pertinet ad absolutam ejus naturae perfectionem. Praeterea si vel unam infinite perfecti ac absolute necessariii possibilem multiplicationem supponas, tamquam ex constitutivis ejus naturae dimanantem, cum tale ens debeat habere quidquid potest habere (secus non esset infinite perfectum), jam posse rectissime evinci actualement dari; et exigentiae actu infinitae non poteris satisfacere nisi per actu infinitam summe perfectorum multiplicationem seu multitudinem; quod profecto summa absurditas est. Ex hoc autem patet, quod alias (1) indicavimus, non solum pro statu *physico*, sed etiam *logico* seu *intelligibili*, non posse esse aliquid actu infinitum praeter Deum seu ens summe perfectum: cum autem aeternitas propriae dicta sit consequens actualem infinitatem, uti probatum est superius (2), manifestum est quoque, non posse pariter pro statu etiam *logico* esse aliquid aeternum praeter Deum sicut ibidem in Ontologia supposuimus.

Instant. Unitas in Deo imperfectionem involvit, quia dicit solitudinem: solitudo enim est imperfectio. Deinde quia adversatur summae divinae bonitati, cujus est esse summe diffusivam sui; ergo.

Resp. *Nego ant.* Ad 1^m *prob. Dist. min.* Solitudo est imperfectio in ente finito, *trans.* in infinito, *nego*: solitudo relate ad ens finitum, est privatio alicujus boni, quod ex aliorum consortio haberi potest, ideoque imperfectio: non ita tamen relate ad ens perfectissimum, quod sibi soli sufficiens nullo bono carere potest defectu consortii.

Ad 2^m. *Nego ant. Dist. prob.* esse summe diffusivam sui *ad intra, conc* vel *trans, ad extra, nego*. Ex eadem summae bonitatis notione sequitur, ens omne bonum in se complectens non egere alia natura sibi extrinseca, a qua utcumque perficiatur; secus non jam esset summe perfectum: ergo non debet se summe diffundere *ad extra*: et insuper quia id quod per hanc diffusionem *ad extra* naturam distinctam a primo haberet, non esset ens a se, nec

(1) *Ontolog.* art. 2, n. 16. et ibidem in nota.

(2) *Art. 2. prep. 2. n. 24. hujus cap.*

proinde Deus. Relate ad diffusionem *ad intra*, nihil de ejus modo ex ratione certo colligitur: theologi Dogmatici quidem ea utuntur ad concipiendum utcumque mysterium SS. Trinitatis cognitum ex Fide; at ex Fide constat, et iidem theologi docent, ex Trinitate personarum in Deo naturam divinam non multiplicari.

68, Opponunt II°. Concipiendo plures deos eo modo, ut unus sit supremus, poterunt dari plures divinae naturae. Deinde multa leguntur patrata miracula a diis Gentilium, ut morbi depulsi, futura praedicta, etc. ergo erant verae divinitates.

Resp. ad 1^m *Nego ant.* Hoc ipso ceteri dii forent minus perfecti; et a primo dependentes, ac proinde non dii.

Ad 2^m dicimus: plura hac de re narrata partim ficta sunt partim poterant esse naturales effectus, partim daemonum industriae tribuenda; qui cum *nocere desinunt, sanare videntur*, ut ait Tertullianus. Nonnunquam etiam a Deo auctore procedebant haud quidem ad confirmationem superstitionis, sed ad commendationem alicujus virtutis (1). Videantur hac de re Huet (2), Valsechi, (3) a liique.

PROPOSITIO II.

Hypothesis Manichaeorum intrinsicè repugnat, inutilis est ad finem, ad quem assumitur, nec sufficienter Baylii commentis fulcitur: mala enim hujus mundi cum bonitate divina recte intellecta minime pugnant.

69. Cum malum non sit nisi privatio alicujus boni, nequit esse nisi in aliquo subjecto bono; ergo sicut majus malum est privatio boni majoris, ita summum malum esset privatio omnis boni sive realitatis; ergo principium summe mali esset *summum nihil*: ergo esset et non esset principium,

[1] Haec postrema animadversio respicit facta illa, quae de virginibus Vestalibus narrantur, eas scilicet, ut integritatem propriam, dum in dubium vocabatur, probarent, interdum haerentem navem cingulo traxisse, cotem novacula secuisse, ut refert Valerius Maximus [Lib. VIII. cap. V.]; vel ut alii volunt, ignem quoque illaesas nonnunquam transiisse.

[2] *Demonstrat. evang.* Prop. IX. cap. 39.

[3] *Fondam. della relig.* lib. 2. cap. 16.

quod intrinsicè repugnat. Videatur hac de re S. Augustinus (1), qui pluribus ostendit, nullam mali esse substantiam atque naturam, nullamque posse esse naturam summe malam, quae perhiberetur tamquam substantia Deo contraria.

Deinde inutilis est hypothesis ista ad finem intentum; non explicat enim quare sunt in mundo mala mixta bonis. Nam vel supponerentur haec duo principia viribus aequalibus praedita, vel inaequalibus: si primum, quantum boni ab uno produceretur, tantum destrueretur ab alio, et vicissim; unumquodque siquidem necessitate suae naturae operatur; ergo neque bonum neque malum foret in mundo: si alterum, jam alterutrum praevaluerit, aut solum bonum aut solum malum, ob eandem rationem, deberet existere in mundo.

Neque cum Bayle contendas, foedus inter haec duo principia iniri: vi cujus utrumque nonnihil de jure proprio in gratiam alterius remittit; unde permixtio bonorum malorumque habeatur. Nam imprimis, hoc est contrarium naturae utriusque suppositi principii; deinde, si principium summe bonum de jure proprio remittendo, ut fiant mala, non desinat esse summe bonum, ergo etiam absque consortio principii summe mali non desinet esse bonum, permittendo mala in mundo. Insuper hypothesis ista Manichaeorum refellitur quoque omnibus argumentis in prima propositione allatis (2).

70. Putat Bayle, Manichaeorum sententiam vehementer fulciri a posteriori, sive ab existentia malorum in mundo quamvis a priori, non sit satis firma: rationes enim, inquit ille, quae solent afferri, cur Deus summe bonus malum praesertim morale permittat, nullius sunt momenti, easque singillatim refellere conatur (3). Qui rationes positivas hu-

(1) *De Morib. Manichaeor.* Lib. 2.

(2) In sententia Manichaeorum; natura utriusque eorum principii talis est, ut unumquodque quantum in ipso est non nisi effectus propriae naturae consentaneos praestare conetur: cum hoc autem conatu necessario nequit simul consistere, ut per se patet, supposita hypothesis foederis initi. In praecedenti propositione ostendimus repugnare, ut ens summe perfectum, absolute necessarium, et ordinis hujus mundi auctor, non sit dumtaxat unicum, ideoque hypothesis duorum summorum principiorum vel ex hoc tantum sufficienter refellitur.

(3) Doctrina de unitate Dei, et de repugnantia duorum prin-

ius permissionis assignare student, pluribus difficultatibus urgentur, et tandem coguntur fateri, sibi impervias esse adaequatas hujus permissionis rationes. Si vero dicatur, positae demonstratione unitatis Dei et absurditate doctrinae duorum principiorum nos non teneri rationes positivas assignare, cur Deus summe bonus permittat malum praesertim morale, omnium maxima ratio, quae litem quamcumque dirimit, sita erit in hoc: Deus permittit malum, *quia non tenetur illud impedire.*

Antequam autem hoc ostendamus, sciendum est, non hic agi de bonitate Dei *ad intra* et metaphysica, quae identificatur cum summa perfectione Dei, sed de bonitate *ad extra* et benevolentia, sive potius beneficentia, qua Deus vult et facit bonum creaturis, quae quamvis fluat a priori ex summa perfectione Dei (est enim perfectio simplex), ostenditur tamen etiam a posteriori, tam ex eo quod experiamur in nobis desiderium perfectae felicitatis, medisque ad eam consequendam simus instructi, quam ex eo quod relationes quas nobiscum habent plurima hujus mundi entia, evidenter evincant ea in nostrum commodum et utilitatem, atque in praesentis vitae honestam et jucundam, quamvis transeuntem felicitatem ordinata fuisse. Deus itaque sufficienter beneficentiam suam erga creaturas manifestavit, neque ei adversatur permissio malorum, *cum haec impedire non teneatur.*

71. Obligatio impediendi haec mala desumeretur ex parte creaturae, vel ex parte Dei: non primum, quia mala physica cum reducuntur ad corruptionem et destructionem entium materialium, et ad affectiones ingratas et molestas animae nostrae, fundamentum agnoscunt in ipsa natura et limitatione ac contingentia hujusmodi entium, sive in ipso

cipiorum, usque ad evidentiam et quidem a priori probata, nequit a posteriori, sive ab existentia malorum, quamvis de his nullam sufficientem possemus assignare rationem, in dubiam revocari, aut inde, sicut vellet Bayle, Manichaeorum sententia fulciri. 1^o quidem, quia veritas veritati nequaquam adversatur; 2^o. quia doctrina certa et invictis argumentis firmata, solidis dumtaxat rationibus, si unquam tales adfuerint, non vero hypothesebus arbitrariis et intrinsecus repugnantibus, labefactanda est; 3^o. quia ignorantia rationum, si quae esset, cur unicuique principium summe bonum mala in mundo esse sinat, nullum jus tribuit, hypotheseim undequaque absurditatibus scatentem admittendi, sed motivum dumtaxat suppeditat propriae mentis imbecillitatem fatendi.

malo metaphysico, quod constituitur per *defectum ulterioris perfectionis*: sicut igitur nulla creatura potest exigere ulterioris perfectionis gradum, aut aliquid excedens aptitudinem suae naturae, ita nec immunitatem a malo physico postulat. Atque in hoc ipso fundatur quoque possibilitas mali moralis, seu *deficientiae a regula morum*; existentia autem ejusdem sita est in solo abusu libertatis; ut inferius videbimus. Deinde ratione poenae, quae malum morale subsequitur, non tenetur Deus illud impedire, si homo poena affectus nequeat juste conqueri de Deo; atqui ita est; cum et potentia agendi oppositum et cognitione damni non fuerit destitutus, lubensque et volens egeris contra manifestum rationis dictamen.

Non alterum, cum nec bonitas nec sanctitas, nec sapientia, nec justitia, quae sunt attributa Dei relativa, hac in re locum habentia, id exigant. Siquidem bonitas *ad extra* consistit in velle et tribuere bonum: non impeditio mali minime tollit bonam voluntatem divinam, non retardat beneficia entium naturae debita et convenientia hominemque non retinet, quin potius stimulat, ad percipiendos eorum fructus. Sanctitati non opponitur nisi intrinseca culpa inordinatio, quam et a se excludere et in aliis sufficienter reprobare debet: ergo cum actualis non impeditio mali moralis cum intrinseca et extrinseca ejus improbatione sit consociabilis, sanctitas non infert obligationem illud impediendi. Sapientia infinita, quae miro ordine finis intendit, intentosque obtinet, cum permissione culpa conciliatur; siquidem a potentiis ad utrumque extremum indifferentibus, ex electione et mera benevolentia tot virtutum fructus obtinet, qui sunt ornamentum ordinis moralis. Justitia demum, quae pro ratione meriti vel demeriti praemium aut poenam decernit, permissione malorum non laeditur; quia objectum sibi non facit, sed praesupponit; et ex se indifferens est ad remunerationem potius quam ad vindictam: quin ex prima divinae mentis intentione ad illam prae ista ordinationem habuisse dicenda est; ut nihil denique dicam de misericordia, immutabilitate, quae integrae remanent sub permissione malorum; ergo Deus non tenetur impedire mala.

72. Contra hanc expositionem ita objicitur: sententia haec *non tenetur impedire* utpote quid *negativum*, nequit esse ratio formalis permissionis malorum, sive actus vel decreti divinae voluntatis, quod est *positivum*: ergo quaerenda est ratio positiva. Praeterea Deus non permisisset, ma-